

6 1700-1800

6.2 Pieter Langendijk, *De wiskunstenars*

1

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

- De inleidende tekst (blauw tekstblokje) van paragraaf 6: daarin wordt verteld over de wiskundige en astronoom Copernicus, die stelde dat de aarde om de zon draait. In *De wiskunstenars* houden Urinaal en Raasbollius zich met deze kwestie bezig.
- *Planetarium*: deze gaat over het zonnestelsel, waar Urinaal en Raasbollius ook erg geïnteresseerd zijn.
- *Toneel*: *De wiskunstenars* is een komedie, een genre dat onder dit kopje wordt genoemd.

Tip

- Herlees de introductie bij *De wiskunstenars* en tekst 1.
- Herlees de tekstblokjes van paragraaf 6 en 6.1.
- In welke tekstblokjes worden onderwerpen besproken die ook in tekst 1 aan de orde komen?

2

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

- 'Eelhart' komt van 'Edel-hart'. Iemand met een edel hart is een goed, oprecht persoon.
- Izabel komt van Iza-bel(le). 'Belle' (Frans) betekent: mooi.
- Raasbollius komt van 'raas-bol'. Het is geen bestaande naam, maar doet denken aan iemand die veel (razende en warrige) gedachten (in zijn bol = hoofd) heeft.

Tip

- Verdeel de namen in stukjes en kijk of je daar een betekenis aan kunt ontlenen.
- Denk bij de naam 'Izabelle' aan de Franse taal.

3

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Urinaal is aanhanger van Copernicus; Raasbollius van Ptolemeus.

Tip

Herlees het eerste deel van tekst 1.

4

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Raasbollius noemt Urinaals opvattingen ketterij omdat ze ingaan tegen de traditionele leer dat de aarde het middelpunt van het heelal is.

Toelichting

Het woord 'ketter' werd vanaf de middeleeuwen gebruikt voor mensen met andere geloofsopvattingen.

Tip

Herlees het tekstblokje 'Ketterij' in de kantlijn van deze paragraaf.

5

Eigen antwoorden, bijvoorbeeld:

- het gescheld van Urinaal en Raasbollius ('botmuil!');
- de manier waarop Raasbollius de draak steekt met de opvattingen van Urinaal ('Hoe draaijyt de waereld dan, en zeiltze tegelyk?');
- het contrast tussen de wetenschappelijke discussie en de manier waarop beide wetenschappers hun argumentatie voeren met wat er toevallig op tafel staat;
- het ontnuchterende commentaar van Filipyn;

- dat het meningsverschil uit de hand loopt en ze uiteindelijk boeken naar elkaars hoofd staan te gooien.

6

Eigen antwoorden, bijvoorbeeld:

- Dat geleerden niet altijd achtenswaardige, serieuze mannen zijn, maar zich kunnen ontpoppen als ruziënde mafketels ('appelwyven') die geen enkel respect voor elkaar hebben (en die ook geen rekening met anderen houden).
- Dat niet elke geleerde openstaat voor nieuwe ontwikkelingen in de wetenschap.
- Dat er twee opvattingen over het zonnestelsel waren aan het begin van de 18^e eeuw.
- Dat een knecht over meer nuchter verstand kan beschikken dan een geleerde.
- Dat meisjes nog moesten trouwen met wie hun voogd voor hen bestemde, maar dat het ook mogelijk was aan zo'n huwelijk te ontsnappen.

Tip

Er wordt gevraagd wat het 18^e-eeuwse publiek van dit stuk zou hebben kunnen leren.

7

Eigen antwoorden, bijvoorbeeld:

- Draadstaal,
- Zondag met Lubach,
- Kanniewaarzijn
- Koefnoen
- Jiskefet
- Koot en Bie
- Monty Python

Tip

Denk aan (onderdelen van) programma's waarin bepaalde eigenschappen van personen heel erg worden overdreven / waarin bekende Nederlanders worden geïmiteerd.

6.3 Poëzie

Hieronymus van Alphen, *Proeve van kleine gedigten voor kinderen*

1

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Kinderboeken, want daar wordt verteld dat veel kinderboeken een opvoedkundig karakter hadden en dat de wijze lessen er in sommige gevallen van afdrópen. Dat is ook het geval met de gedichten van Van Alphen.

Tip

- Herlees de introductie bij *Proeve van kleine gedigten voor kinderen* en tekst 1, 2 en 3.
- Herlees de tekstblokjes van paragraaf 6 en 6.1.
- In welke tekstblokjes worden onderwerpen besproken die ook in tekst 1, 2 en 3 aan de orde komen?

2

Vergelijk je antwoord met deze voorbeelden:

- Hypocrisie (schijnheiligheid): Alexis zegt wel dat hij veel van zijn zusje houdt, maar dat blijkt verder nergens uit (ze mag niet met zijn speelgoed spelen, hij moet altijd zijn eigen zin kunnen doen, hij vindt het vervelend als zijn zusje meer wordt geprezen dan hij).

- Egoïsme, want Alexis stelt zijn eigen belang boven dat van zijn zusje.

Tip

Let vooral op de boodschap in de laatste strofe.

3

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Van Alphen wilde met dit gedicht aan kinderen leren dat je niet uit moet zijn op eigen voordeel, maar ook (en misschien wel vooral) aan anderen moet denken.

Tip

Herlees de laatste strofe.

4

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Van Alphen wilde (mogelijk) kinderen aansporen om te leren.

5

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Een echte vriend moet eerlijk zijn, me op mijn fouten wijzen en me niet ontzien. Iemand die mij vleit (alleen maar positieve dingen zegt zodat ik hem aardig vind) verdenk ik ervan daar zelf belang bij te hebben. Met zo iemand wil ik niet omgaan. Iemand die weinig complimenten geeft, is een echte vriend. Wie alleen maar aardige dingen zegt is een leugenaar.

Tip

Zoek 'Parafraseren' op in de Begrippenlijst.

6

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Zo kun je van je fouten leren.

7

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Waarschijnlijk waren deze gedichten populairder bij ouders dan bij kinderen, want de gedichten bevatten een boodschap die kinderen liever niet willen horen: die lezen liever over andere, veel spannendere zaken. Ouders zagen deze gedichten waarschijnlijk als een goed hulpmiddel bij de opvoeding.

8

Eigen antwoord

9

Eigen antwoord

6.4 Betje Wolff en Aagje Deken, De historie van mejuffrouw Sara Burgerhart

1

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Regels die iets over Sara zeggen:

- Gy weet dat ik altoos proper, en eenigzins modieus gekleed wierd
- Ik beken, dat ik toen niet heel zoetinnig was, maar het geen kleentje roerde.
- Waarlyk, Naatje, als ik hier bleef, wierd ik de grootste haneveer, die er ooit leefde, en 't is toch geheel tegen myn inborst.

- Wat! zou ik geen braaf mensch kunnen zyn, om dat ik de slavin myner Tante niet zyn wil; om dat ik my naar myn zin wil kleeden, 't geen myn Voogd my gaarn inwilligt? Zou ik myn hair niet mogen opkappen, zonder dat myn hart er by leedt?
- Ik ken de liefde niet; denk er nooit om, breek myn hoofd nooit met zulke snuisteryen. Ik begeer niets dan een leven, dat vry, vrolyk en schoon afloopt; goed gezelschap, aangename Boeken, en het vry gebruik van het Clavier.
- [Blankaart:] Wel de kleuter weet veel meer van de Waereld en van de Schrift als ik.
- [Blankaart:] Neen man! myn Pupil is een redelyk schepzel.

Sara lijkt een opgewekt, intelligent en nuchter meisje te zijn. Ze houdt van mooie kleren, van lezen en muziek maken.

Tip

Sara's karakter wordt niet expliciet beschreven. Je moet zelf uit haar woorden en die van Abraham Blankaart afleiden wat voor soort meisje ze is.

2

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Sara heeft het helemaal niet naar haar zin bij haar tante. Ze moet van alles en ze mag niets. Ze moet bijvoorbeeld stomme kleren aan, ze moet naar de kerk, maar mag niet op het klavier spelen. Ze moet voor de gasten van haar tante zorgen, stomme boeken lezen (en de boeken die ze wel wil lezen, belanden in de kachel) en tante geeft haar nu en dan een draai om haar oren.

3

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Volgens Sara's tante gaan braafheid, uiterlijk en gedrag samen: Sara moet oerdegelijke kleren aan en zich netjes (dat wil zeggen zoals tante het wil) gedragen. Volgens Sara gaat braafheid daarentegen prima samen met wat vlottere kleren en een leuk kapsel.

Tip

Herlees tekst 1.

4

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Edeling wil niet dat Hendrik met Sara trouwt, omdat Sara niet Luthers is (ze is gereformeerd).

Tip

Herlees tekst 2.

5

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Abraham Blankaart vindt de houding van Edeling verkeerd ('jy hebt mis') en bekrompen. Hij vindt de geloofsverschillen niet onoverkomelijk ('Hebben wy niet één Heer, één doop?').

Tip

Herlees tekst 3.

6

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Blankaart vergelijkt Edeling en zijn zoon Hendrik met Maarten Luther en diens vader, door te stellen dat het idioot geweest zou zijn als vader Luther tegen zijn zoon had gezegd dat hij katholiek moest blijven, omdat 'men' dat nu eenmaal altijd was geweest.

Tip

Herlees tekst 3.

7

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Blankaart wil daarmee duidelijk maken dat Edelings redenering (dat hij een Lutherse schoondochter wil, omdat zijn familie al eeuwen Luthers is) niet deugt.

Tip

Herlees tekst 2.

8

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Goede voorbeelden zijn Sara Burgerhart en Abraham Blankaart. Zij vertegenwoordigen het gezond verstand. (Sara's tante en Jan Edeling houden vast aan ouderwetse dogma's.)

Tip

Welke personages vertegenwoordigen positieve waarden?

7 1800-1900

7.2 Multatuli, Max Havelaar

1

Vergelijk je antwoord met deze voorbeelden:

- Havelaar is op de hoogte van de omgangsvormen. Hij weet dat de regent het bijzonder moeilijk moet hebben, omdat hij anders nooit zo direct om het geld zou vragen.
- Hij is zelf op onderzoek uitgegaan. Van de boekhouder van de regent weet hij dat de regent arm is. Verder weet hij ook dat zijn familie hem uitbuit en dat hij geld voor de moskee en aan de pelgrims heeft gegeven.
- Hij heeft de dossiers grondig gelezen. Hij weet dat de opgaven over het werkvolk niet juist waren.

2

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Havelaar wil niet dat de positie van de regent door geldgebrek ondermijnd wordt. Dat is niet goed voor het aanzien van het Nederlandse bestuur. Ook hoopt hij zo de uitbuiting van de plaatselijke bevolking door de regent te voorkomen.

Tip

- Herlees het tekstblok '... bestuur in Lebak' in de kantlijn van deze paragraaf.
- Herlees de alinea die begint met 'Verbrugge ik zal je zeggen waarom ik dit doe.'

3

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

De positie van de regent is verzwakt: hij is oud en zijn familie maakt hem zijn geld afhandig. Uit geldnood laat de regent de plaatselijke bevolking zonder betaling voor hem werken. Die kan daardoor niet de eigen akkers bewerken en vervalt tot armoede. Tot nu toe heeft het Nederlandse gezag hier niets tegen gedaan. Verbrugge is slecht geïnformeerd en treedt niet op, ook niet wanneer hij wel op de hoogte is, zoals in het geval van de valse aangiften.

Tip

Gebruik in je antwoord de woorden: *Nederlands gezag – regent – valse aangiften – Verbrugge*

4

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

- Verbrugge houdt zich aan de (bureaucratische) regels, Havelaar neemt zelfstandig beslissingen ongeacht wat de regels voorschrijven.
- Verbrugge is afwachtend, Havelaar neemt initiatief.
- Verbrugge is een ambtenaar zonder bijzondere idealen ten aanzien van zijn werk, Havelaar heeft een duidelijk ideaal, hij wil onrecht bestrijden.

5

Eigen antwoord

6

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Max Havelaar is zowel realistisch als romantisch. Verzet tegen maatschappelijk onrecht en grote idealen zijn typisch romantische thema's. Bovendien kun je de afwijkende vorm van de roman als romantisch beschouwen; de romantische kunstenaar wilde zich niet aan regels en wetten onderwerpen. Anderzijds is *Max Havelaar* ook realistisch, omdat de roman werkelijk bestaande wantoestanden in Nederlands-Indië aan de orde stelt.

Tip

Herlees de eerste twee tekstblokjes van paragraaf 7.1

7

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Met het boek geeft Multatuli zijn kinderen een concreet bewijsstuk van zijn idealen. Zo zullen ze altijd weten waar hij voor stond, ook als hij er niet meer is.

Toelichting

'Ik wilde in de eerste plaats iets geven dat als heilige *poesaka* (erfstuk) kan worden bewaard door kleine Max en zijn zusje, als hun ouders van ellende zijn gestorven. Ik wilde aan de kinderen een getuigschrift van mijn hand meegeven.'

Tip

Herlees het begin van tekst 2.

8

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Multatuli wil gelezen worden door de onderstreepte (groepen) personen:

Ik wil gelezen worden door staatslieden, die verplicht zijn te letten op de tekenen van de tijd; door letterkundigen, die toch eens het boek moeten inzien waarover ze zo vaak kwaad hebben horen spreken; door handelaren die belang hebben bij de koffieveilingen; door gouverneurs-generaal in ruste; door ministers die druk bezet zijn; door de lakeien van die Excellenties; door predikanten die gewoontegetrouw zullen zeggen dat ik de Almachtige God heb beledigd, terwijl ik slechts opsta tegen het godje dat zij zelf schiepen naar hun evenbeeld; door de duizenden en tienduizenden uit het droogstoppelras, die -terwijl zij doorgaan hun eigen zaakjes op de bekende wijze te behartigen- om het hardst zullen schreeuwen dat mijn geschrijf zo mooi is; door de leden van het parlement, die moeten weten wat er omgaat in het grote Rijk overzee, dat behoort tot het Rijk van Nederland.

Multatuli wil een groot publiek bereiken, zowel mensen die profiteren van de uitbuiting van de inlandse bevolking als mensen die door hun maatschappelijke positie verplicht zijn van deze uitbuiting kennis te nemen.

Hij denkt dat te bereiken doordat de boodschap van zijn boek onweerlegbaar is.

Tip

Herlees het begin van tekst 2.

9

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Max Havelaar wil als bestuurder als het ware met zijn eigen handen de uitbuiting aanpakken. Multatuli doet dat door erover te schrijven.

Tip

Wie is Multatuli? En wie is Max Havelaar? Hoe proberen zij de uitbuiting van de inheemse bevolking aan te pakken?

10

Eigen antwoord

7.3 Poëzie

Piet Paaltjes, 'Aan Rika'

1

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

De volgende teksten passen bij tekst 1:

- de introductietekst (blauw tekstblok) van paragraaf 7: de ik-persoon wil ontsnappen aan de werkelijkheid (hij fantaseert alleen maar).
- *Reizen*: de sneltrein speelt een belangrijke rol in het gedicht.
- *Romantiek*: de ik-persoon wil wel samen met Rika sterven. Dat past bij de romantische verheerlijking van zelfmoord.
- *Weltschmerz*: De ik-persoon lijdt aan 'de wereld': hij is op zoek naar het geluk, maar beseft dat hij dat niet zal vinden.
- *Humor*: In het gedicht worden gevoelens van verliefdheid tot in het absurde overdreven.

Tip

- Herlees de introductie bij 'Aan Rika' en tekst 1.
- Herlees de tekstblokken van paragraaf 7 en 7.1.
- In welke teksten worden onderwerpen/gevoelens besproken die ook in tekst 1 aan de orde komen?

2

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Dingen die de ik-persoon verzint:

- dat de vrouw Rika heet;
- dat 'Rika' blond haar en blauwe ogen heeft (en dat de vrouw weet dat de ik-persoon daar niet tegen kan);
- dat 'Rika' mogelijk voor een spoorwegramp vreesde.

Tip

Herlees het gedicht en vraag je bij elke zin af: hoe zou de ik-persoon dit kunnen weten als hij en Rika beide in een sneltrein zitten en elkaar 'in volle vaart' passeren?

3

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Nee, want de ik-persoon kan nauwelijks iets van 'Rika' gezien hebben als ze allebei in een sneltrein zaten. Als hij bovendien de vrouw 'slechts éénmaal' heeft gezien, dan kan hij ook niet weten dat ze Rika heet. De beschreven gebeurtenis heeft dus alleen in zijn fantasie plaatsgevonden.

Toelichting

'Aan Rika' gaat over een *fantasie over liefde* op het eerste gezicht.

Tip

Hoe goed kent de ik-persoon Rika? Kan er sprake zijn van liefde?

4

Eigen antwoord

5

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Rika is in de ogen van de ik-persoon zeker een 'tijgerlelie', want ze is (in de fantasie van de ik-persoon) heel mooi – een 'lelie' dus. Maar ze is ook een 'tijger' (gevaarlijk), want ze drijft de ik-persoon ertoe erover te fantaseren dat ze samen door een trein 'verplet' worden.

Toelichting

'Lelie' staat voor wat mooi en lieflijk is; 'tijger' voor gevaar en geweld. Rika is een 'femme fatale', een vrouw die mannen aantrekt en vervolgens in het verderf stort.

Tip

Welke eigenschappen associeer jij met 'lelie' en 'tijger'? Welk type vrouw heeft beide eigenschappen?

6

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

'Eros' betekent liefde en 'Aan Rika' gaat over verliefdheid'.

'Thanatos' betekent dood en de ik-persoon wil samen met Rika sterven ('wat kon zaal'ger voor mij zijn,/ Dan [...]/ Met u verplet te worden door één trein?')

Liefdesdrift en doodsdrijf zijn in dit gedicht, net als bij Freud, aan elkaar gekoppeld.

Toelichting

Volgens Freud bepalen liefdes- en doodsdrijf het menselijk handelen. Alles wat we volgens hem doen, valt te herleiden tot die twee verlangens. Het verlangen van de ik-persoon in 'Aan Rika' is om samen met Rika te sterven (Thanatos). Dat verlangen komt voort uit de liefde (Eros) die hij voor haar voelt.

Tip

Waarvoor staan Eros en Thanatos? Hoe zijn beide vertegenwoordigd in dit gedicht?

7

Drie van de volgende antwoorden:

In 'Aan Rika' zitten de volgende tegenstellingen:

- werkelijkheid en fantasie/ideaal;
- diep liefdesgevoel en grote somberheid ('geen enkel blij glimlachje');
- de (verheven) gevoelens die de ik-persoon voor Rika heeft en de wens om samen met haar door een trein 'verplet' te worden;
- de 'kennismaking', die heel kort is, en de invloed op het 'eindeloos levenspad';
- de korte kennismaking en elkaars gevoelens kennen ('gij wist toch dat ik daar niet tegen) kan'.

Tip

Stel je de situatie heel precies voor: je zit in een trein die gepasseerd wordt door een andere trein die in de tegenovergestelde richting rijdt. Je ziet de reizigers in die trein nauwelijks. Toch weet de ik-persoon heel veel van een persoon die hij op die manier heel vaag gezien heeft. Dat is tegenstrijdig.

8

Vergelijk je antwoord met deze voorbeelden:

- 'Aan Rika' gaat over zwelgen in liefdesverdriet, want de gevoelens van de ik-persoon worden tot in het absurde overdreven.

- 'Aan Rika' drijft de spot met liefdesverdriet, want de gevoelens van de ik-persoon worden tot in het absurde overdreven.

Toelichting

Er is sprake van ironische overdrijving. Daardoor neem je de gevoelens van de ik-persoon niet serieus.

Tip

Zoek 'Ironie' op in de Begrippenlijst.

7.4 Louis Couperus, *Noodlot*

1

Eigen antwoord, bijvoorbeeld:

Ja, want Couperus maakt veel gebruik van (uitgewerkte) beeldspraak en bijvoeglijke naamwoorden, bijvoorbeeld in deze passage:

'Waarom moesten die jaren dan nu, langzaam, als spoken, voor zijn geest oprijzen uit het graf hunner vergetelheid? Waarom kregen zij, eerst spoken! al meer en meer omtrek, tot zij, duidelijk van lijn, helder gekleurd, dag aan dag, maand aan maand schakelend, opwarrelden in de vlam van het vuur, waarin hij moedeloos staarde, een doodendans van jaren gelijk, die hem aangrijsden als met doodskoppen, met holle oogen en bleeke tronies, verwrongen door een sluw gemeenen grimlach; jaren, die hem toewuifden met vuile lompen en zijn reuk ontzenuwden met een goren stank?'

Tip

Herlees het tekstblokje 'De Tachtigers' van paragraaf 7.1 en zoek op wat 'woordkunst' is.

2

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Berties grootste angst is dat hij weer in armoede zal moeten leven.

Die angst is ontstaan doordat Frank met Eve gaat trouwen. Dan is Bertie weer op zichzelf aangewezen.

Tip

Herlees het eerste deel van tekst 1.

3

Eigen antwoord

4

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Bertie vindt dat hij er niets aan kon doen. Er is sprake van een noodlottige opeenvolging van gebeurtenissen in zijn leven waarin anderen en omstandigheden zijn lot bepaald hebben.

Eigen antwoord, bijvoorbeeld:

Bertie stelt het zo voor dat anderen en omstandigheden zijn lot bepaald hebben: zijn vader, de 'verkeerde types' in Manchester, de directeur van de fabriek in Manchester, de situatie in Amerika, Frank. Aan de andere kant heeft hij zelf niet genoeg tijd aan zijn studie besteed, zelf het gezelschap van de 'verkeerde types' gezocht, zelf met de financiën geknoeid, zich zelf in Amerika laten afzakken. Je kunt het ook zo zien dat zijn vader en de fabrieksdirecteur hun best hebben gedaan om hem te helpen, maar dat hij die kansen niet heeft benut.

Tip

Herlees tekst 1 vanaf 'Te strijden voor zijn bestaan!'

5

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Bertie vindt nadenken beter dan je intuïtie volgen. Volgens Bertie heb je over je gedachten controle. Gedachten kun je bewust ontwikkelen en formuleren zoals je dat wilt. Over de intuïtie heb je geen controle, die gaat buiten je wil haar eigen gang. De intuïtie kan volgens Bertie een zorgvuldig opgebouwde gedachtegang doorkruisen en ondermijnen zonder dat je daar invloed op hebt. Dat vindt hij heel onprettig. Hij noemt intuïtie 'iets stom goedigs' en 'een zineloos beter ik'. Daaruit kun je afleiden dat Bertie wel beseft dat intuïtie iets goeds teweeg kan brengen.

Tip

Herlees het laatste deel van tekst 1, vanaf 'Zwaar gevoelde hij de noodlottigheid van het leven [...]'

6

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Bertie beschouwt zich als een speelbal van het lot. Hij heeft in die hoedanigheid de relatie tussen Eve en Frank bewerkstelligd. In zijn redenering kan het lot hem dan ook gebruiken om die relatie ongedaan te maken.

Toelichting

'Het noodlot had gewild, dat hij Eve en Frank samen zoû brengen; welnu, hij, armzalige speelbal van dat lot, hij zoû willen, dat... Ja, hij zoû willen, dat ze gescheiden wierden.'

Tip

Herlees het laatste deel van tekst 1 vanaf 'Hij wilde niet!'

7

Eigen antwoord

8

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Couperus beschouwt Bertie als een product van erfelijkheid, milieu en de tijd waarin hij leeft. Het (nood)lot bepaalt zijn levensloop. Hij is dus een speelbal van krachten buiten hemzelf.

Je kunt Bertie ook zien als iemand die zelf verantwoordelijk is voor zijn daden. In die visie is Bertie een slappeling die altijd de schuld op anderen of de omstandigheden afschuift, terwijl hij zelf anders had kunnen handelen.

Tip

Herlees het tekstblok 'Realisme' van paragraaf 7.1

7.5 Frederik van Eeden, *Van de koele meren des doods*

1

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

De verwachtingen van Hedwig en Gerard zijn ontleend aan hun kennis van het werk van Duitse kunstenaars uit de romantiek. Ze verwachten hooggestemde, diepe gevoelens te beleven in een door de ideeën van de romantiek ingekleurde omgeving.

De verwachtingen komen niet uit. Ze vinden wel iets terug, vooral omdat ze dat heel graag willen. Maar de grauwe realiteit overheerst.

Tip

- Herlees de inleiding van paragraaf 7 en het tekstblok 'Romantiek: verheerlijking van het gevoel'.
- Herlees de eerste twee alinea's van tekst 1.

2

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Verwijzingen naar de seksuele relatie tussen Hedwig en Gerard zijn onder andere:

- En hij ontkleedde zich zeer stil en zij spraken niet, den nacht niet en den morgen niet.
- Maar tot zulk een uiterste was bij beiden de schaamachtigheid gespannen dat zij grote kwellingen doorstonden en één van beiden zelfs later ziek werd door het niet willen weten voor elkander van natuurlijke nooddrang.
- Och Frankie, – och goeie Frankie, – vergeef 't me, – maar ik had gedacht dat het méér zou zijn.
- Iets te ontwijden van wat hij voor 't reinste wezen op aarde hield scheen hem afschuwelijk en onmogelijk. Zelfs voor een mond-kus voelde hij schroom.
- dat een zoo verheven wezen als Hedwig zóó zou kunnen lijden om 't gemis aan wat hij lage, aardse, verachtelijke dingen noemde.
- deze zaken
- diens vrijmoedige en platte verwijten en raadgevingen
- dat lijfelijk kwaad
- dat een huwelijk als dit geen huwelijk was, dat men met gevoelens als de zijne niet huwen moest, dat hij zijn vrouw bedroog daar zij onwetend was geweest en hij niet.
- Wat als heilig levens-verschijnsel moet komen en voorbijgaan in een blindende wolk van vervoering, dat werd een afgedwongen, beredeneerde proefneming, zonder wijding en jammerlijk mislukt.

3

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Hedwig en Gerard vinden geen diepere betekenis/gevoelens in hun omgeving en ook niet in hun relatie. Er is niets wat de platte realiteit ontstijgt; ze worden niet opgenomen in iets wat groter is dan zichzelf.

Toelichting

'Maar van een mysterie openbaarde zich niets.' staat tussen de derde en de vierde alinea. Het vat de ervaringen uit de eerste twee alinea's samen, maar heeft ook betrekking op de relatie tussen Hedwig en Gerard. Dat zie je aan het woord 'Niets.' aan het begin van de vierde alinea. In de vierde alinea gaat het dan om de relatie tussen Hedwig en Gerard tijdens de huwelijksreis.

Tip

Herlees je antwoord op vraag 1. Wat verwachtten Hedwig en Gerard? Wat wordt met 'mysterie' bedoeld, denk je?

4

'Toen wist zij het verpletterende, dat er geen mysterie gekomen was en dat zij was teleurgesteld.'

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

Hedwig is teleurgesteld omdat Gerard geen seksuele toenadering zoekt. Voor haar is seksualiteit een 'mysterie', iets onbekends waar ze naar verlangt en veel van verwacht.

5

Eigen antwoord, bijvoorbeeld:

Het advies van de arts is niet goed. Gerards probleem is niet dat hij het niet kan of niet wil, maar dat hij niet weet hoe hij zijn verheven gevoelens voor Hedwig moet verenigen met iets 'plats' als seks. Daar besteedt de arts geen aandacht aan als hij Gerard advies geeft. Wanneer Gerard op advies van de arts toch seks heeft met Hedwig, wordt dat dan ook een pijnlijke mislukking.

Toelichting

Zie: 'Zijn ziel was een en al gloed en zwaarmachtige genegenheid. Maar zijn ziel alleen. Hij verlangde niets meer, volstrekt niets, dan Hedwig te mogen naar de ogen zien, haar altijd bij zich te hebben dag en nacht, haar te dienen en goed te doen. Iets te ontwijden van wat hij voor 't reinste wezen op aarde hield scheen hem afschuwelijk en onmogelijk.'

Tip

Wat gebeurt er als Gerard het advies van de arts opvolgt.

6

Vergelijk je antwoord met deze voorbeelden:

- Gerard zet Hedwig op een voetstuk, aanbidt haar. Seks is voor hem iets laags wat niet past bij zijn verheven gevoelens voor Hedwig. Hij heeft geworsteld met masturbatie, waarnaar verwezen wordt met 'dat lijfelijk kwaad'.
- Hedwig verlangt naar lichamelijke liefde. Ze weet niets over seksualiteit en weet niet hoe ze met haar verlangens om moet gaan.
- Het probleem van Hedwig en Gerard is van alle tijden, omdat het om een algemeen menselijk onvermogen gaat. Het is ook zeker typerend voor het fin de siècle waarin niet erkend werd dat vrouwen ook (seksuele) verlangens hebben en de vrouw in de eerste plaats echtgenote en moeder was.

Tip

- Herlees de inleiding van deze paragraaf (blauw tekstblokje).
- Herlees paragraaf 7, 'Positie van de vrouw'.

7

Eigen antwoord, bijvoorbeeld:

De verhouding tussen Hedwig en Gerard is niet gelijkwaardig. De man moet het initiatief nemen en de vrouw moet afwachten.

8

Eigen antwoord, bijvoorbeeld:

- Ja, want in de negentiende eeuw was het bijzonder dat er over (problemen met) seksualiteit werd geschreven. Voor veel lezers zal dat volkomen nieuw zijn geweest. Lezers van nu lezen de roman met meer afstand en zullen zich realiseren dat er een wereld wordt beschreven die volkomen anders is dan de wereld waarin ze zelf leven.
- Nee, want is Van Eedens visie op 'de maatschappelijke oorsprong van psychisch lijden' (zie de introductie van deze paragraaf) in zekere zin tijdloos. Hij laat zien dat een belangrijke oorzaak van psychisch lijden ligt in vaste rolpatronen en de onmogelijkheid om die te bespreken.

9

Vergelijk je antwoord met dit voorbeeld:

- *Reizen*: de huwelijksreis door Duitsland.
- *Psychologie*: Van Eeden is psychiater, hij heeft veel aandacht voor seksualiteit als kracht in het leven van de mens.
- *Positie van de vrouw*: Gerard en Hedwig ondervinden de gevolgen van de maatschappelijke opvattingen over de positie van de vrouw.
- Inleiding van paragraaf 7.1 (blauw tekstblokje) en *Romantiek: verheerlijking van het gevoel*: De verwachtingen van Gerard en Hedwig zijn beïnvloed door het werk van de Duitse romantische kunstenaars.
- *Realisme*: *Van de koele meren des doods* heeft kenmerken van het naturalisme. Erfelijkheid, milieu en tijd hebben een grote invloed op de persoonlijkheid van Gerard en Hedwig.
- *De Tachtigers*: Van Eeden beschrijft heel precies wat Gerard en Hedwig ervaren. Hij kiest zijn woorden zorgvuldig, streeft ernaar mooi te schrijven.